

*"Gönül Çalabın tahtı
Çalap gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise"*

Yunus Emre

T.C.
ORDU BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür Yayınları - 8

EDİTÖR
Dr. Mustafa ÇÖPOĞLU

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Hikmet YILDIRIM
Servet GÜNGÖR
Abdullah ÖZKAN

REDAKTÖRLER
Pınar GÜMÜŞKAYA
Osman DEMİREL

GRAFİK TASARIM
Ahmet Metin SEZER
Muhammet Cihat DÖLEŞ

BASKI
YEŞİLLER MATBAACILIK
0 452 407 10 11 - Fatsa / ORDU

ISBN:
978-9944-5651-6-5

Türkçe İlk Baskı 2015

**Bütün yayın hakları saklıdır. Kitapta yer alan yazılar
ve görseller, telif sahibinin izni alınmadan kısmen
veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz.**

Para ile satılmaz.

MİLLÎ EDEBİYATIMIZIN ŞAFAĞINDA
YUNUS EMRE

Orhan Kemal TAVUKÇU
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Giriş

Anadolu'da Türk yazı dilinin ve millî bir edebiyatın gelişmesinde, Yunus Emre (ö. 1320), Âşık Paşa (ö. 1332), Gülşehri (ö. 1317'den sonra) gibi şair ve düşünce adamlarının göz ardı edilemez bir rolü olduğu, konuyla ilgilenen herkesin malumudur. O günün Anadolu'sunda, devletin resmî dili de olan Farsça, kuvvetli eserlerle temsil edilmektedir. Bu edebî üslubun merkezinde Mevlâna'nın *Mesnevî'si* bulunmaktadır. Ahi Evran (ö. 1261) gibi, daha millî bir siyasi düşünceyi temsil eden şahsiyetlerin bile eserlerini Farsça kaleme aldığı, dönemin önde gelen şairlerinden Gülşehri'nin de iki eserini (*Felek-nâme* ve *Ârûz-ı Gülşehri*) Farsça yazdığı bilinmektedir. Bu gün *Garib-nâme*'deki bazı beyitleri⁽¹⁾ Türkçe taraftarı oluşunun bir göstergesi olarak kabul edilen Âşık Paşa'nın dahi söz konusu beyitlerin hemen baş tarafında bulunan

Gerçi kim söylendi bunda Türk dili / İlla ma'lum oldu ma'ni menzili

(*Gerçi burada Türkçe konuşuldu ama -böylece- kastedilen mananın ne olduğu, menşei ortaya çıktı.*)

(1)

*Kim alursa bu kitâbi yâdına
İre cümle ma'ninün bünyâdına*

*Türk dahi bilmezidi ol dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri*

*Gerçi kim söylendi bunda Türk dili
İlla ma'lum oldu ma'ni menzili*

*Bu kitab amn için geldi dile
Kim bu dil ehli dahi ma'ni bile*

*Çün bilesin cümle yol menzillerin
Yirmegil sen Türk ü Tacik dillerin*

*Türk dilinde ya'ni ma'ni bulalar
Türk ü Tacik cümle yoldaş olalar*

*Kamu dilde varidi zabt u usul
Bunlara düşmişidi cümle 'ukul*

*Yol içinde birbirini yirmeye
Dile bakup ma'niyi hor görmeye*

*Türk diline kimsene bakmazidi
Türklerle hergiz gönül akmazidi*

*Ta ki mahrum kalmaya Türkler daki
Türk dilinde anlayalar ol Haki*

Âşık Paşa, *Garib-nâme*, II/2, haz. Kemal Yavuz, TDK Yay., İstanbul, 2000, 953-955.

şeklindeki ifadesi ile eseri Türkçe yazmasına dair uygun bir gerekçe aradığı, adeta bu durumu izah etmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Dönemin dili ve edebî zevkine dair böyle örnekler çoğaltılabilir. Yine aynı dönemde başlayan tercüme faaliyetlerini de bu durumun değiştirilmesi yönünde atılmış bir adım olarak yorumlamak mümkündür.

Böyle bir ortamda Yunus, eski Türk dilinden aldığı bazı arkaik yapıları, İslam öncesi Türk şiirinden tevarüs ettiği bir takım şekli hususiyetleri; kökü mazide bir çınar gibi, Dede Korkut, Hoca Ahmet Yesevî (ö. 1166), Mevlânâ (ö. 1273), Sadreddin Konevî (ö. 1274) gibi şahsiyetlerden derlediği bir muhteva ile birleştirerek kendine mahsus bir üslup oluşturmuştur.

Türkmenlerin kullandığı standart Türkçeyle vahdet-i vücûd gibi grift bir meseleyi ifade etmeyi başaran Yunus, bununla kalmayıp millî ve -neredeyse- mahallî bir dille evrensel şiirler meydana getirmiştir. Bütün bunlar dikkate alındığında Yunus'un Anadolu'da millî bir edebiyatın meydana getirilmesi ve gelişmesindeki payı anlaşılacak; sesini çağlar ötesine taşıyabilmesinin bir rastlantı olmadığı ortaya çıkacaktır. O hâlde Yunus'un sözünü bu kadar tesirli kılan nedir? Bu bildiride onun şiirini oluşturan başlıca unsurlar ele alınarak bu soruya cevap aranacaktır.

Şüphesiz böyle bir çalışmada şairin dili ilk değerlendirilmesi gereken husustur. Zira şiir, her şeyden önce dil ile icra edilen bir sanattır. Şair, ihsaslarını ifade ederken konuştuğu dilin mecazlarından, çağrışım dünyasından, ses yapısından istifade eder. Tercih edilen kelimelerin kullanım sıklıkları, kültürel arka planları, ses özellikleri, çağrışımları vs. sadece şiirin gücünün kaynağını ortaya koymakla kalmayacak, aynı zamanda şairin üslubuna dair önemli çıkarımlar yapabilmesine de imkân tanıyacaktır. Ancak söz konusu ayrıntıların, bu mütevazı bildirinin sınırlarını fazlasıyla zorlayacağı açıktır. Dolayısıyla burada daha çok eski Türk şiirinin ve yaşayışının Yunus üslubundaki yansımaları üzerinde durulmaya çalışacaktır.

1. Yunus Emre'de Eski Türk Şiiri İzleri

Bu alanda çalışma yapan araştırmacıların birçoğu, Yunus ve onun bazı çağdaşlarının şiirlerinde vezin problemine değinirken manzumelerin bir kısmının aruz, geri kalanının heceyle yazılmış olduğu ancak bazılarında hece sayısının da tutmadığı, muhtemelen şifahi

gelenekten yazıya geçirilen bu manzumelerde zamanla bazı kelimelerin unutulduğu, değiştirildiği veya yeni kelimelerin ilave edildiği gibi ifadelere yer verirler. Bu düşüncelerden bir kısmının veya tamamının doğru olması mümkündür. Ancak kanaatimizce Yunus Emre ve onun çağdaşlarının kaleme aldığı manzumeler, başka bir gerçeği de seslendirmektedir. O da dönemin şiirlerinde İslam öncesi Türk şiirinden damıtılarak elde edilen bir ritim duygusunun varlığıdır. Aruz vezninin menşeyini anlatan meşhur hikâyede develerin çanlarından aynı ahenkle biteviye gelen seslerin etkisinden bahsedilir. Aslında bu, bir milletin hayat tarzından sanatının doğuşunu dile getiren bir hikâyedir. Benzer bir hadisenin bizim veznimizi de şekillendirmiş olması çok da uzak bir ihtimal değildir. Nitekim konuya dair bir araştırma bizim millî ölçümüzün bozkırı arşınlayan atların nal seslerinden ilham aldığını ifade etmektedir.⁽²⁾ Dolayısıyla ölçüyle ilgili yukarıda ifade edilen tutarsızlıklar, bu metinler üzerinde yeterince araştırma yapılmayışından doğan bir eksiklik olarak algılanabilir. Müstakil bir çalışmaya konu olabilecek vezin meselesini de Yunus Emre Divanı'ndaki manzumeleri İslam Öncesi Türk Edebiyatı numuneleri ile tekrar mukayese ederek değerlendirmek yerinde olacaktır.

Yunus Emre Divanı'ndaki İslam öncesi Türk edebiyatı izlerini araştırırken karşılaşılabilecek yegâne unsur ölçü değildir. Söz konusu manzumeler içerisinde ölçüye göre daha belirgin bazı şekil özellikleri vardır ki bunların eski metinlerde karşılıklarını bulmak da mümkündür. Bugün üniversitelerde eski Türk edebiyatı müfredatı içerisinde okutulan musammat da bunlardan biridir. "...3-10 ve daha çok mısralı bendlerin birleşmesiyle oluşan nazım şekillerine Arapçada musammat adı verilmiştir."⁽³⁾ Ancak burada söz konusu edilen musammat kısaca "her beytinde iç kafiye bulunan nazım şekillerinin bu özelliklerini vurgulamakta..."⁽⁴⁾ kullanılmaktadır. İslam öncesi Türk şiiri'nde baş

(2) Tacettin Şimşek, "Türk Şiirinde Ses ve Ritm Konusuna Yeni Bir Yaklaşım", *TAED* 29, 2006, 145-168.

(3) Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., 7. bs., İstanbul, 2005, 84; "... üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on ve daha fazla sayıdaki mısra'larla kurulu değişik sayıdaki bendlerden oluşan nazım şekillerinin genel adı..." Halil Erdoğan Cengiz, "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S: 415, 416, 417-Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, 292.

(4) Cengiz, a.g.m., 292; ayrıca "Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün, Müstef'ilün, müstef'ilün, müstef'ilün, müstef'ilün' gibi her mısra'nın iki, her

kafiyenin⁽⁵⁾ güzel örneklerinden biri olan aşağıdaki manzume, mısra ortalarındaki kafiyelerle de musammat tarzının ilk numuneleri arasında zikredilebilir:

*iç terin{g kat bük tag-ta irteki söki aranyadan-ta.
idiz tikim kay-a-lık basguk-lug erip idi tiki-siz-te.
imirt çoğurt söğüt arasın-ta inçge-ki-e suv kızıg-ında.
ilinmeksiz-in dyan olurgu-lug ol anı teg orun-larta.*

*sen{gir bulun{g terin{g tag-ta seviglig aranyadan-ta.
sermelip akar suv-lug erip sep sem aglak-ta.
sekiz türlüg yül-ler öz-e tepremetin serilip anta.
sere yalın{guz-ın nom men{gi-sin teginülüğ ol anı teg orun-larta.*

*kökerip turur körklüg tag-ta köngül yaraşı aglak orun-ta.
köp yiği telim söğüt-lüg erip köpirip turur kölmen suvluk-ta.
köz başlap kaçığ-ların yığınp köz-ünmiş bililmiş-çe [orun]-larta.
küsençig-siz-in mengi teginülüğ ol anı teg orun-larta.⁽⁶⁾*

Aşağıdaki manzume de Yunus Emre Divanı'ndaki örneklerden sadece biridir:

*Hak'dan yıgar ol seni nen varısa vir gider
Ne beslersin bu teni sinde kurd kuş yir gider*

---

beytin de dört eşit parçaya bölünmesine imkân veren, böylece .... her beyitte birinci mısraın sonu ile mısra ortalarındaki kelimelerin kafiyelendirilmesi ve ikinci mısraın sonunda bir önceki beytin son mısraı ile kafiyenin sürdürülmesi suretiyle kaleme alınan, beyit içinde ana kafiyeden ayrı bir iç kafiyelendirme tarzı..." Cengiz, a.g.m., 291; "Matla'dan sonra gelen beyitlerin ilk ve ikinci mısra ortalarının ilk mısra'ın sonu ile kafiyelendiği gazellere Musammat Gazel, bunların mısra' ortalarındaki kafiyelerine de İç Kafiyeye denir" İpekten, a.g.e., 18.)

(5) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Reşid Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri*, TTK Yay., Ankara, 1991; Talat Tekin, "İslam Öncesi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı*, C: LI, S: 409, Ocak 1986, 3-42; Doğan Kaya, "Türk Halk Şiirinde Mısra Başı Kafiyeler", 3-4

http://dogankaya.com/fotograf/turk_halk_siirinde_misra_basi_kafiye.pdf (17.10.2015); Ayrıca bu geleneğin Klasik Türk Edebiyatı'ndaki diğer bazı örnekleri için bk. Yaşar Aydemir-Halil Çeltik, "Redife Farklı Bir Bakış Divan Şiirinde Ön Kafiyeye ve Ön Redif", *Bilig, Yaz / 2008*, S: 46, 193-214.

(6) Osman Fikri Sertkaya, "Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış-I", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı*, C: LI, S: 409, Ocak 1986, 46.

Ölene bak gözün aç dökülür sakal u saç
İlan çıyan gelür aç yiyüp içüp sir gider

Bize bizden ulular inen eyü hülular
Ol eyü 'amellüler haber böyle dir gider

Çekgil harâmdan elün kesgil gaybetden dilün
'Azrâîl el'irmedin bu dükkânı dir gider

Ecel irer kurur baş tiz dükenür uzun yaş
Düp düz olur tag u taş gök dürilür yir gider

Çün cân agdı Hazret'e yarak it âhirete
Tanla turan tâate Tanr'evine ir gider

İy Yunus sen ölicecek sinün nûrla tolıcak
İmân yoldaş olıcağ âhirete şîr gider⁽⁷⁾

Bu örnekler şüphesiz musammat geleneğinin zirve metinleri değildir. Ancak Türk milletinin farklı medeniyet dairelerinde, Uygur ve Arap harfleriyle kaleme alınmalarına rağmen aynı tarzda meydana getirilmiş olmaları aralarındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Yunus Emre üslubunun bir tezahürü olarak karşımıza çıkan zincirleme ifadeler⁽⁸⁾ de benzer bir ilişkiye işaret etmektedir. Aprınçur Tigin'e ait bir methiye olan aşağıdaki manzume, eski Türk şiirinde bu tarzın bilinen tek örneğidir:

[biziñ teñrimiz ed]güsi redni tiyür
[biziñ teñrimiz ed]güsi redni tiyür
[ridni]de yig meniñ edgü [teñr]im alpım bekrekim
ridnide yig meniñ edgü teñrim alpım bekrekim

(7) Yunus Emre, *Divan-ı İlahiyat*, haz. Mustafa Tatçı, h Yay., 3. bs., İstanbul, 2014, 271-272.

(8) 'Zincirleme ifade' Ahmet Talât Onay'ın 'Zincirli Koşma' ("*Koşmaların diğer bir şekli daha vardır ki aruz âlimlerinin îade dedikleri şekildir. Her mısram nihayetindeki kelime sonra gelen mısram ilk kelimesini teşkil etmek suretiyle vücuda getirilir. Bu şeklindeki şiirlerin ismi halk şiirlerince zincirli, yahut zincirbenddir.*" Ahmet Talât Onay, *Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i*, haz. Cemal Kurnaz, Akçağ Yay., Ankara, 1996, 118) maddesinden müllhemdir.

*bilegüsüz yiti vaj[ır ti]yür
bilegüsüz yiti vajı[r ti]yür
vajırda ötvi biligligim tüzünüm yarukum
vajırda ötvi biligligim bilgem yañam⁽⁹⁾*

Zincirleme tarzının halk şirindeki makbul örneklerinde bu ifadeler manzumenin tamamına yayılır.⁽¹⁰⁾ Böylece bentler, aralarındaki kelime halkalarıyla birbirine bağlanan bir zincir görüntüsü verirler. Yunus'un şiirlerinden seçilen 11 beyitlik aşağıdaki manzumede, beyitlerin tamamı bağlantılı değildir. Divan'daki başka örneklerde de benzer bir durum söz konusudur.

.....
*Girdüm ışkun denizine bahrileyin yüzer oldum
Geşt idüben denizleri Hızır'layın gezer oldum*

.....
*Gönlümüz oldu ulu şar o şar gibi ya kanda var
Haznesinden aldum gevher dükkân yüzün bezer oldum*

*Ben ol dükkânda kulyam cevherler ile tolyam
Dost bağınun bülbüliyem budakdan gül düzer oldum*

*Ol budakda biter iman iman bitse gider güman
Dün gün işüm budur heman nefşüme bir tatar oldum*

.....
*Cânım bu tene gireli nazarım yokdur altına
Düşdüm ayaklar altına topraklayın tozar oldum*

*Tenüm toprak tozar yolca nefşüm iltür beni önce
Gördüm nefşün burcu yüce kazma aldum kazar oldum*

*Kaza kaza indüm yire gör bu nefsi yüzi kara
Hürmeti yok peygambere bendlerini bozar oldum⁽¹¹⁾*

---

(9) Reşid Rahmeti Arat, *Eski Türk Şiiri*, TTK Yay., Ankara, 1991, 16; Tekin, a.g.m., 13; Doğan Kaya, "Türk Halk Şiirinde Mısra Başı Kafiyeler", 3-4. http://dogankaya.com/fotograf/turk_halk_siirinde_misra_basi_kafiye.pdf (17.10.2015)

(10) bk. Onay a.g.e., 118-123.

(11) Yunus Emre, a.g.e., 406.

2. Türk Kültürü ve Yaşayışı

Yukarıda da ifade edildiği gibi Yunus, millî ve -neredeyse- mahallî bir dille evrensel şiirler meydana getirmiştir. Buradaki mahallî ibaresi abartılı bulunabilir. Ancak söz konusu manzumelerdeki kelime tercihlerine bakıldığında bu ifadenin çok da yersiz olmadığı anlaşılacaktır. Yunus sembolizminin zirvelerinden “Çıktım erik dalına...” mısraıyla meşhur olan manzume,⁽¹²⁾ bu durumun en bariz göstergelerindendir. Yunus, bu manzumede kullandığı kelime kadrosunu -muhtemelen- o dönemin gündelik dilinden seçmiştir. Ancak bu dağarcığı şiir formuna sokarken kelimelerin hem anlama dair arka planlarının, hem de çağrışım dünyalarının sınırlarını zorlamış, bir kısmına yeni anlamlar yükleyerek mecazlar oluşturmuş, böylece tasavvufun bazı temel meselelerini bu kısıtlı alanda (13 beyit, 155 kelime) ifade edebilmeyi başarmıştır.

Yunus'un bu yönü Anadolu'da bir yazı dili ve edebî gelenek oluşturulmasında çok önemli bir adıma karşılık gelmektedir. Dilin bütün imkânlarını kullanan Yunus, sosyal hayattan, kadim davranış biçimlerinden, destanlardan, Dede Korkut Oğuz-namelerinden tevarüs ettiği bazı kavramları şiirinin içine ustalıkla yerleştirmiş, böylece Anadolu'da yeni ve yerli bir üslubu inşa girişimini başlatmıştır. Bazı araştırmacılar tarafından Yunus Emre'nin, Anadolu'nun her tarafını gezdiğinin, orada kışladığının bir delili sayılan aşağıdaki manzumede şair, kelimelere sosyal hayattan yüklediği yeni manalarla bu üslubu yansıtmaktadır:

*Hak'dan gelen şerbeti içdük el-hamdüli'llâh
Şol kudret denizini geçdük el-hamdüli'llâh*

*Şol karşığu tağları mîşeleri bâğları
Sağlık safâlık ile aşdük el-hamdüli'llâh*

*Kuriydük yaş olduk ayagıduk baş olduk
Kanatlanduk kuş olduk uçdük el-hamdüli'llâh*

(12) Yunus Emre, a.g.e., 537-538; Bu manzumenin şerhleri için bk. Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri Çıktım Erik Dalına*, Bilge Kültür Sanat Yay., gözden geçirilmiş yeni bs., İstanbul, Kasım 2014; Niyâzi Mısri, İsmail Hakkı Bursevî, Şeyhzâde, *Çıktım Erik Dalına*, Haz. Suat Ak, Büyüyen Ay Yay., İstanbul, Şubat 2012.

*Vardugumuz illere şol safâ gönüllere
Baba Tapduk ma'nîsin saçduk el-hamdüli'llâh*

*Beri gel barışalum yadısan bilişelim
Atumuz eyerlendi eşduk el-hamdüli'llâh*

*İndük Rûm'î kışladuk çok hayr u şer işledük
Uş bahâr geldi girü göçdük el-hamdüli'llâh*

*Dirildük bınar olduk irkildük ırmag olduk
Akduk denize tolduk taşduk el-hamdüli'llâh*

*Tapdug'un tapusunda kul olduk kapusunda
Yûnus miskîn çigidük bişdük el-hamdüli'llâh⁽¹³⁾*

Aslında varlığın maddi âleme iniş ve daha sonra yeniden Hakk'ın makamına yükselişini ifade eden bu şiir, bir devriye⁽¹⁴⁾ örneğidir. İlk beyitte Bezm-i Elest'i, ikinci beyitte yaradılışı ve diğer aşamaları, üçüncü ve dördüncü beyitlerde muhtemelen seyr ü sülûku ve ömrünü Taptuk Emre'nin öğretisini yaymakla geçirdiğini ifade eden Yunus, beşinci beyitten itibaren başka bir aşamaya geçildiğinin işaretlerini vermektedir. Buna göre beşinci beyitte atının eyerlenmiş, hazır olduğunu (yani göç hazırlığını) söyler⁽¹⁵⁾ ve helalleşmek (*beri gel barışalum yad ısən bilişelim*) isteğini dillendirir. Altıncı beyitte Rum'a (Anadolu) indiklerini, kışı geçirdiklerini ve orada çok hayır ve şer işlediklerini, nihayet baharın geldiğini, tekrar göçeceklerini (Rûm'a indikleri makama tekrar çıkacaklarını) ifade eder. Bilindiği gibi insanların hayır ve şer işleyecekleri yer, dünyadır. Dolayısıyla şairin burada Rûm ile dünyayı, kışlamak ve hayır - şer işlemek ile dünya hayatını kastettiği anlaşılmaktadır. Beytin ikinci mısraında da Yunus bu hayatın sonunda baharın gelmesiyle kışladıkları dünyadan indikleri makama (yani yaylaya) göçme vakitlerinin geldiğini ifade etmektedir.

(13) Yûnus Emre, *a.g.e.*, 453.

(14) A. Azmi Bilgin, "Tekke Edebiyatı", *DİA*, C: 40, 383.

(15) Nitekim başka şiirlerinde de tabut için "ağaç at" tamlamasını kullanır: Ağaç ata bindüreler sinden yana göndereler / Yir altına indüreler kimse ayruk görmez ola (Yûnus Emre, *a.g.e.*, 252.); Su getüreler yumaga kefen saralar komaga / Ağaç ata bindüreler teneşire düşdi gönül (Yûnus Emre, *a.g.e.*, 353.); Binüp ağaç atına yönelüp Hazretüne / Şol kara yir altına gire yatasın birgün (Yûnus Emre, *a.g.e.*, 442.)

Devriyenin son beytinde şair, mahşer tasavvuruyla dirilerek topraktan pınar gibi çıktıklarını / topraktan pınar gibi çıkararak toplandıklarını, uyanıp ırmak gibi Allah'a kavuşmak üzere aktıklarını, nihayetinde ona kavuşup kaynarak coştuklarını dile getirmektedir.⁽¹⁶⁾

Bezm-i Elest'teki "elestu birabbikum"⁽¹⁷⁾ ibaresi, Tasavvuf Edebiyatında genellikle "şarap, şerbet, hamr, kadeh... vs." gibi kelimelerle karşılanmıştır. Nitekim *Divân-ı Hikmet*'te de benzer kullanımlar vardır.⁽¹⁸⁾ Dolayısıyla bu tasarım Yunus'a ait değildir.

Fakat manzumenin devamında Yunus'un diğer bazı ıstılahlara yönelik kullandığı karşılıklar, gündelik Türkmen yaşantısından alınmaları itibarıyla son derece dikkat çekicidir:

Dünya	:	Rûm
Dünyada geçen zaman (ömür)	:	[Kış]'
Dünyada yaşamak	:	Kışlamak, hayr u şer işlemek
Öteki âlem	:	[Yayla]
Öteki âleme göç hazırlığı yapmak	:	Atın eyerlenmesi
Öteki âleme göç vakti	:	Bahar
Öteki âleme göçmek	:	[Yaylaya] göçmek
Kıyâmet günü dirilip topraktan çıkmak	:	Pınar olup (kaynamak)
Kıyâmet günü uyanmak	:	İrkilmek
Mahşer meydanında bölük bölük	:	ırmak olmak, Allah'a ulaşmak
toplanıp akmak		

Bir mukayese yapabilmek amacıyla yukarıdaki kavramlardan sadece birine değinmek faydalı olacaktır. Ölüp öteki âleme göçmek, böylece 'dünya sürgünü'nden kurtularak gerçek sevgili olan Allah'a kavuşmak, hemen bütün sufilerin arzu ettikleri bir hâldir. Bu durum için Mevlevî gelenekte 'Şeb-i arûs' (gelin gecesi, düğün gecesi) terkininin

(16) Yukarıda çok yüzeysel biçimde ele aldığımız bu manzume farklı bakış açılarıyla değerlendirilebilir. Ancak bizim dikkatlere sunmak istediğimiz husus Yunus'un tasavvuf ıstılahlarına önerdiği karşılıklardır.

(17) *Kur'an-ı Kerim, A'râf, 7/172.*

(18) Elest hamrın kimge birse uşol sâki / Bilâ-müdüâm içip asrar mengi bâki / Ten ü cânın köydürüben şevk ihrâkı / İçdin köyüp yakılıban hem kül bolur (Ahmed-i Yesevî, *Divân-ı Hikmet'ten* Seçmeler, haz. Kemal Eraslan, Kültür ve Tur. Bak. Yay., Ankara, 1983, 192)

kullanıldığı bilinmektedir.⁽¹⁹⁾ Yunus Emre ise, derin bir hürmet beslediği Mevlânâ'nın edebî kudretine⁽²⁰⁾ rağmen, aynı hali Türklerin hayatında bugün bile heyecan vesilesi olan 'yaylaya göçmek' kavramıyla ifade etmiştir.

Böyle bir üslubun gelişmesinin sebepleri arasında ilk akla gelen şüphesiz Yunus'un kullandığı dildir. Ancak en az dil kadar belirleyici olan bir başka husus da muhtemelen yaşadığı çağa kadar devam ederek onu besleyen kadim davranış biçimleri ile dinî kıssalar, destanlar ve Oğuznameler gibi ortak metinlerdir. Dede Korkud'un sesinin de yankılandığı aşağıdaki manzumede Yunus, muhtevayı mısra sonlarına yerleştirdiği sorular, bazı inanç unsurları (saç çözmek, düşde görmek vs.) ve uygun tabiat manzaralarıyla destekleyerek etkili bir üslup ortaya koymuştur:

*Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Akdun yine kanlu yaşum yollarımı bağlar mısın*

*N'idem elüm irmez yâre bulunmaz dërdüme çâre
Oldum ilümden âvâre beni bunda eğler misin*

*Yavu kıldım ben yoldaşı onulmaz bağrumun başı
Gözlerümün kanlu yaşı ırmağ olup çağlar mısın*

*Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin
Şu karşuma göğüs gerüp taş bagırlu tağlar mısın*

*Harâmî gibi yoluma arkurı inen karlu tağ
Ben yârümden ayru düşdüm sen yolumu bağlar mısın*

*Karlu tağlarun başında salkım salkım olan bulut
Saçun çözüp benüm için yaşın yaşın ağlar mısın*

(19) Bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkâm*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2006, 53; Şefik Can, *Mevlâna Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, 6. bs., İstanbul, 2009, 536; H. Hüseyin Top, *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001, 120, 281.

(20) Fakîh Ahmed Kutbü'd-dîn Sultân Seyyid Necmü'd-dîn / Mevlânâ Celâlü'd-dîn ol Kutb-ı cihân kanı (Yünus Emre, *a.g.e.*, 530); Yünus'un "Yar yüregüm yar gör ki neler var / Bu halk içinde bize güler var" (Yünus Emre, *a.g.e.*, 301.) söyleşinde Mevlânâ'nın İnşirah sûresini mazmunlaştırdığı "Sine h'âhem şerha şerha ez firâk / Tâ bigüyem şerh-i derd-i iştiyâk" beyitinin izlerini görmek mümkündür. Bu zincirin bir diğer halkasını da Âşık Paşa oluşturur: "Bu hasta bagrumı yaraydun iy yar / Göreydün derdünile kim neler var"

*Esridi Yunus'un cânı yoldayım illerüm kanı
Yünus düşde gördi seni sayru mısın sağlar mısın*⁽²¹⁾

Dağ kavramı gerek dinî metinlerde gerekse Dede Korkud Oğuznameleri'nde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Ancak 5. beyitteki "Harâmi gibi yoluma arkuru inen karlu tag" mısraı Yunus Emre şiirinin Oğuznamelerle bağlantısını açıkça ortaya koyacak mahiyettedir. Bu ifade neredeyse aynı kelime örgüsüyle Dede Korkut Oğuznameleri'nde "arkuru yatan ala dağ" şeklinde altı kez kullanılmıştır.⁽²²⁾ Bir sonraki beyitte geçen "salkım salkım" ikilemesinin de farklı bir anlamda da olsa-Dedem Korkudun Kitabı'nda iki kez kullanılmış olması⁽²³⁾ şüphesiz bir tesadüf değildir. Yunus'un kelimeleri seçerek kullandığının bir göstergesi de olan "Saçun çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın" mısraı, manzumeye bambaşka bir derinlik katmaktadır. Öncelikle burada yuğ törenlerinden birtakım hatıraların varlığı dikkatleri çekmektedir. Söz konusu törenlerde insanların yüzlerini yırtarak, saçlarını çözüp önlerine dökerek, dövünerek ağladıkları bilinmektedir.⁽²⁴⁾ Bu mısraın önem arz eden diğer bir yanı da şairin kelime tercihindeki hassasiyetini ortaya koymasıdır. Şair 'gizli' anlamına gelen 'yaşın'ın dağarcığına kelimenin diğer manalarını da gizlemiştir. Bu yüzden sadece 'gizli' üzerine yapılacak bir yorum mısradaki derinliği ortadan kaldıracaktır. Oysa Yunus 'yaşın' ile; 'yıldırım' ve 'yaş, ıslak' kavramlarına da işaret etmektedir.

Böylece bu tek mısra,

1. "Saçını çözüp benim için gizli gizli ağlar mısın"
  2. "Saçını çözüp benim için yıldırım yıldırım (hüngür hüngür) ağlar mısın"
  3. "Saçını çözüp benim için ıslak ıslak ağlar mısın"
- diye üç farklı biçimde yorumlanabilir.

İlkinde, saçlarının arkasına saklanan ve acısını içine atarak ağlayan bir insan tasvir edilmektedir. Bu tasvirde saçların öne

(21) Yunus Emre, *a.g.e.*, 437-438.

(22) *Dedem Korkudun Kitabı*, haz. Orhan Şaik Gökyay, MEB Yay., İstanbul, 2000, 7 (36. satır); 8 (13-14. satırlar); 117 (22. satır); 118 (3. satır); 119 (30. satır); 126 (23. satır).

(23) *Dedem Korkudun Kitabı*, 4 (17. satır); 8 (25. satır).

(24) Abdülkadir İnan, *Eski Türk Dini Tarihi*, Kültür Bak. Yay., İstanbul, 1976, 153, 182; a. müellif, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yay., 4. bs., Ankara, 1995, 176-200.

dökülmesi; bahar yağmurlarının dağlara, ovalara siyah ipler hâlinde akmasına benzetilmiştir. Tıpkı bir yağ töreninde olduğu gibi, insanların hüngür hüngür ağlayışlarının dile getirildiği ikinci yaklaşım yine şiddetli yağmurların yağdığı bahar manzaralarından esinlenmektedir. Burada, şairin benzer bir ruh haliyle gökleri de kendine yoldaş etme gayreti içinde olduğu söylenebilir.⁽²⁵⁾ Mısraın üçüncü yorumuna gelince yağ, ıslak ve nemli manalarına gelecek şekilde kullanılan 'yaşın' kelimesi, şüphesiz hem gözyaşıyla hem de yağmurla ilgilidir. Yunus, bu kelimeyi seçerek bahar aylarında olduğu gibi sağanak sağanak, âdeta boz bulanık seller gibi ağlamayı ifade etmiş olmalıdır. Ayrıca beytin tamamına yayılmış 'ç', 'ş', 's/z', 'n' seslerine bir yenisini de ekleyerek oluşturulan yağmur çağrışımına da katkı sağlamıştır.⁽²⁶⁾

Sonuç

Yunus Emre'nin yaşadığı dönem Türk tarihinde birçok açıdan kırılmayı ifade etmektedir. Bir taraftan Anadolu'ya henüz yerleşme (yaklaşık 150 yıllık bir süreç) sancuları çeken bir milletin devletleşme mücadelesi, diğer taraftan her devletin mayasında mutlaka olması gereken entelektüel birikimin geliştirilmesi, muhafaza edilmesi ve nihayetinde kapiya dayanan Moğol tehdidi.... Bütün bunların hazırladığı bir ortamda Mevlânâ, Hacı Bektaş Veli, Ahi Evran ve arkadaşlarının oluşturduğu "ilk savunma hattı"ndan farklı olarak Yunus Emre ve Âşık Paşa seleflerinin nazari birikimlerini Türkçe kültüre ve bilgiye dönüştürmüştür. Böylece Anadolu'da oluşturulacak medeniyetin şafağında hak ettikleri yeri de almışlardır.

Sonuç olarak Türk dilinin bütün inceliklerine vakıf, büyük mütefekkir ve şair Yunus Emre, kökü mazide bir çınar misali, Türk kültür ve medeniyetinden damıtarak elde ettiği birikimini Anadolu topraklarına saçarak yeni bir medeniyetin yeşermesine vesile olmuştur. Yunus'un ve çağdaşlarının ilk harçlarını kopardığı bu medeniyeti Dede Korkut Oğuznameleri gibi, abidevi metinlerde ifadesini bulan Türk inaniş ve gelenekleri ile İslam tasavvufu beslemiştir. Eserlerine, üslubuna sinmiş olan dili kullanma kabiliyetine ve bunların günümüze kadar

---

(25) Bugün zaman zaman halk arasında bir cenaze merasimi esnasında yağın yağmur için "gökler ağlıyor" ifadesinin kullanıldığı bilinmektedir.

(26) Şairin sesleri yağmur çağrışımı yapacak şekilde düzenlemesi hakkında bk. Muharrem Daşdemir, "Yunus Emre'nin Üslubunun Dil Bilimsel/ Dil Bilgisel Temelleri", *Medeniyetimizin Şafağında Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, Aksaray, 29-30 Nisan 2015 (Yayımlaşmasında).

ulaşan etkilerine bakıldığında, Yunus Emre'nin yeni bir medeniyet inşa etme sevdasında ne denli başarılı olduğu görülecektir.

Kaynakça

Ahmed-i Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, haz. Kemal Eraslan, Kültür ve Tur. Bak. Yay., Ankara, 1983.

Arat, Reşid Rahmeti; *Eski Türk Şiiri*, TTK Yay., Ankara, 1991.

Âşık Paşa, *Garib-nâme*, (4 Cilt), haz. Kemal Yavuz, TDK Yay., İstanbul, 2000.

Bilgin, A. Azmi; "Tekke Edebiyatı", *DİA*, C: 40.

Can, Şefik; *Mevlâna Hayatı Şahsiyeti Fikirleri*, Ötüken Neşriyat, 6. bs., İstanbul, 2009.

Cengiz, Halil Erdoğan; "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S: 415, 416, 417-Temmuz, Ağustos, Eylül 1986, 291-429.

Daşdemir, Muharrem; "Yunus Emre'nin Üslubunun Dil Bilimsel/Dil Bilgisel Temelleri", *Medeniyetimizin Şafağında Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, Aksaray, 29-30 Nisan 2015 (Yayım aşamasında)

Dedem Korkudun Kitabı, haz. Orhan Şaik Gökyay, MEB Yay., İstanbul, 2000.

Gölpınarlı, Abdülbâki; *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2006.

İnan, Abdülkadir; *Eski Türk Dini Tarihi*, Kültür Bak. Yay., İstanbul, 1976.

İnan, Abdülkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yay., 4. bs., Ankara, 1995.

İpekten, Haluk; *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., 7. bs., İstanbul, 2005.

Yunus'un Çağrısı

Niyâzî Mısrî, İsmail Hakkı Bursevî, Şeyhzâde, Çıktım Erik Dalına, haz. Suat Ak, Büyüyen Ay Yay., İstanbul, Şubat 2012.

Sertkaya, Osman Fikri; "Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış-I", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı*, C: LI, S: 409, Ocak 1986, 43-80.

Sevim, Emine; *Yunus Emre Şerhleri Çıktım Erik Dalına*, Bilge Kültür Sanat Yay., gözden geçirilmiş yeni bs., İstanbul, Kasım 2014.

Tekin, Talat; "İslam Öncesi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı*, C: LI, S: 409, Ocak 1986, 3-42.

Top, H. Hüseyin; *Mevlevî Usûl ve Âdâbı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2001.

Yûnus Emre, *Divan-ı İlahiyat*, haz. Mustafa Tatçı, h Yay., 3. bs., İstanbul, 2014.